

### КОНФЛІКТ ПРАВОВИХ ЦІННОСТЕЙ ЗАХІДНОГО ТА СХІДНОГО СВІТУ В СУЧАСНУ ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Немає сумніву, що однією з найважливіших та найбільш неоднозначних тенденцій сьогодення є так званий процес глобалізації. Термін «глобалізація» зустрічається всюди: в науковій літературі, засобах масової інформації, побутових розмовах тощо. І, на жаль, цей термін не уникнув сумної долі більшості «модних» слів: майже кожен, хто використовує їх, вкладає в них свій власний сенс.

Підкреслимо, що визначення терміна «глобалізація» не є метою вказаної статті, тому, не звертаючись до полеміки та погодившись з думкою, що «глобалізацію варто розглядати як комплексне явище, яке включає до себе цілий ряд процесів, що протікають одночасно» [1, 24], приймемо до розгляду тільки ті аспекти цього феномена, що безпосередньо стосуються конфлікту західних та східних правових цінностей, який має місце на сучасному етапі розвитку людства.

Оскільки у світі існують різноманітні правові системи, то не дивно, що ці правові системи «виробляють різноманітні методи вирішення по одних й тих самих проблемах» [2, 5]. Так само не дивно, що вказані правові системи за час свого існування розробили різноманітні, інколи дуже відмінні одна від одної системи правових цінностей. Однак сучасний світовий простір дуже часто характеризується культивуванням шкали саме західних правових цінностей, а також пред'явленням жорстких критеріїв до держав щодо їхньої відповідності різноманітним статусам (наприклад, статусу правової держави) або вимогам (наприклад, вимоги щодо дотримання державою прав людини) тощо. Таким чином, складається неоднозначна ситуація, в якій західні правові цінності оголошуються єдиними вірними. При цьому всі прояви відмінностей від встановленої універсальної «системи координат» сприймаються майже ворожо.

Метою вказаного дослідження є визначення наявності відмінностей між правовими цінностями західних та східних правових систем; розгляд причин та шляхів прояву того конфлікту між західними та східними правовими цінностями, який набув особливого розвитку в сучасну епоху глобалізації; а також розгляд можливих перспектив подальшого розвитку та шляхів трансформації вказаного конфлікту, зокрема шляхом міжцивілізаційного діалогу, а в ідеалі й майбутнього його вирішення.

Варто пам'ятати, що одна з найважливіших соціальних цінностей та значимостей права полягає в тому, що воно закріплює на нормативно-правовому рівні ті етичні та моральні цінності, що існують у певному суспільстві. Таким чином, правові цінності західного світу є безперечним відображенням того світогляду та способу життя, які там склалися.

Потрібно підкреслити, що все більше визнання отримує ідея біполярності історії людства, яка розвивається між двома полюсами, в ролі яких виступають

колективізм та індивідуалізм суспільства. Характерно, що при принципових розбіжностях, що існують між колективістськими та індивідуалістськими суспільствами, ці крайності суспільного устрою сходяться по таких позиціях: кожне з цих суспільств схильне представляти тільки себе як цивілізацію, що успішно розвивається; найвищим сенсом визнається науково-технічне панування над світом; виключається рівноправність культур, їх різноманіття; відношення до інших культур складається в їхній модернізації в напрямку свого розвитку; ...скепсис по відношенню до культури минулого, своєрідності розвитку інших народів, їх традицій; неповага до національних розбіжностей, висування ідеї інтернаціонального розвитку; втрата здатності критично оцінювати свій розвиток тощо [3, 52–53].

Ф. А. Хайек сучасне західне суспільство пов'язує з індивідуалізмом [4, 143]. Характерно, що пропаганда індивідуалізму дуже часто призводить до загострення асоціальної поведінки демографічного спаду, а ліберальна теза, що претендує на універсальність, про те, що «права людини превалюють над інтересами суспільства», стимулює егоїзм та нездатність рахуватися також із інтересами інших.

Західні правові цінності засновані на дуалізмі світської та духовної юрисдикції... уявленні про право як про самостійний предмет, що існує окремо від теології, економіки та політики, що має здатність до росту та розвитку [5, 72]. Йдеться також про протиставлення особи та суспільства, пріоритет індивідуальних цінностей над суспільними, зі схильністю змінювати оточення, а не себе. Східні ж правові цінності характеризуються затвердженням єдності суспільства та людини, пануванням таких імперативів, як справедливість, гуманність, щирість, повага до батьків та літніх людей, збереження родини, самовдосконалення [6, 142–148].

Уявлення про принципову різницю між західними та східними правовими цінностями склалися в європейській науці про суспільство ще в XVIII ст. Особливо це відчутне, наприклад, в «Перських листах» Ш. Монтеск'є. Поступово утвердилося уявлення про історичну спадкоємність цих типів цивілізацій, причому західна цивілізація почала розглядатися як форма, що виникає на певному етапі суспільного розвитку. Ця форма була проголошена більш прогресивною (а не тільки «краща» або «більш правильна») порівняно зі Сходом, а східні цінності почали сприйматися як такі, що просто відстали від західних у розвитку.

Різниця між Сходом та Заходом проявляється в типах світосприйняття. Якщо східне світосприйняття будується на самоізоляції людини від оточуючого світу та її уході у внутрішнє духовне життя, то західне — виражене в націленості людини на пізнання зовнішнього світу, активний вплив на цей світ. У підкорення людини життєвій силі природи — сенс буття на Сході, в самовпевненості людини, зміні природи — суть буття на Заході [7, 330].

Домінування західноєвропейської цивілізації в сучасному світі викликано в першу чергу тому, що саме західна матеріальна культура та система виробництва зі своїми динамічністю та раціональністю створили глобальну економічно-правову структуру, в якій були змушені шукати своє місце інші країни.

Відомо, що кожна культура породжує свою власну раціональність, свою мораль, право, естетику та виражається у своїх символічних формах. Сенси однієї культури не можуть бути повністю переведені на мову іншої культури [5, 108].

При розгляді взаємодії культур Сходу та Заходу виділяють два таких принципи їхньої взаємодії — гомологічний та діалогічний [8, 10–11].

На нашу думку, найбільшу перспективу при вирішенні конфлікту правових цінностей західного та східного світу в сучасну епоху глобалізації набуває так званий діалог культур. І ми повинні розуміти, що чим багатіша культура, тим більше вона несе можливостей для такого діалогу.

Криза західної традиції права, що відзначається сьогодні багатьма спеціалістами, змушує знову звернутися до питань багатоманіття правового світу, що існує, з його унікальними правовими культурами [5, 112].

Таким чином, для подальшого гармонічного розвитку сучасних культур важливе значення має міжцивілізаційний діалог. Його найбільш загальними принципами виступають:

- 1) засвоєння прогресивного досвіду при збереженні цивілізаційних відмінностей кожної спільності, культури та менталітету народу;
- 2) сприйняття з набутого людством досвіду інших цивілізацій тільки тих форм, які вказана спільність здатна засвоїти в межах своїх економічних та культурних можливостей;
- 3) набуття елементами, що були пересажені з іншої цивілізації, нового обліку, нової якості;
- 4) розвиток цілісності всієї сучасної глобальної цивілізації, забезпечення внутрішнього багатоманітного плюралістичного характеру культур, що існують, через діалог цивілізацій [5, 108].

На підставі вищевикладеного ми можемо підкреслити, що цінності обумовлюються їх зв'язком з людиною, їх здатністю задовольняти її потреби, сприяти розвитку її сутності. Критерій того, що є цінністю, а що ні, — в самій людині [9, 26]. Саме тому різність правових цінностей західного та східного світу не може розглядатися як щось неприродне і погане та не може бути подолана шляхом нав'язування правових цінностей однієї культури іншій, а тим більше знищена насильницьким шляхом. Мова йде про необхідність формування такої системи взаємовідносин у сучасному суспільстві, яка була би побудована на взаємоповазі та підкресленні цінності кожної культури, що існує. Тільки тоді конфлікт правових цінностей цих культур не стане набувати розвитку та ескалації, а людство зможе піднятися на новий щабель свого розвитку.

#### Література

1. Диев В. С. Вектор глобализации. Определение начала координат // Вестник ВГУ. Сер. Гуманитарные науки. — 2004. — № 2. — С. 23–27.
2. Бехруз Х. Введение в сравнительное правоведение: Учеб. пособие. — О.: Юрид. л-ра, 2002. — 328 с.
3. Ивин А. А. Философия истории. — М.: Гардарики, 2000.
4. Хайек Ф. А. Дорога к рабству // Вопросы философии. — 1990. — № 10.
5. Оборотов Ю. М. Традиции та повації у правовому розвитку: Монографія. — О.: Юрид. л-ра, 2001.
6. Философия / Под ред. В. Н. Лавришско. — 2-е изд. — М.: Юристъ, 1998.

7. Кармин А. С. Основы культурологии: морфология культуры. — С.Пб.: Лань, 1997.
8. Завадская И. В. Культура Востока в современном западном мире. — М.: Паука, 1977.
9. Несповски Н. Право и ценности / Вступ. ст. и пер. с болг. В. М. Сафропова; Под ред. В. Д. Зорькипа. — М.: Прогресс, 1987.

УДК 340.12:316.624

*Д. Ю. Кобринський*

### **ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАСИЛЬСТВА У СУСПІЛЬСТВІ**

Вплив інститутів громадянського суспільства на процеси, що відбуваються в політичному житті суспільства, в становленні правової держави, у право- та законотворенні з регулятивного принципу поступово перетворюється на реальний, хоча і не позбавлений труднощів і суперечностей процес. Серед важливих аспектів цього процесу слід виділити наукову, гуманітарну оцінку та експертизу законодавчих актів та її суспільне обговорення як демократичні методи модернізації та оптимізації законодавства.

Одне з провідних місць у цьому процесі належить філософії права, роллю якої є осмислення поєднання вітчизняних правових традицій та адаптації українського законодавства до європейської правової системи. Філософія права є тією дисципліною, в якій осмислюються базові для права поняття, які є смислотворючими для правових норм. Порівняльний аналіз таких понять, як «злочин», «насильство», «провина», «правоздатність» та інших, у правознавстві, законах і філософії права є важливим аспектом участі наукової спільноти у оптимізації вітчизняного законодавства.

Конкретним приводом для написання даної статті стало усвідомлення суттєвих розбіжностей, які, на наш погляд, існують у тлумаченнях терміна «насильство» в українському законодавстві та праві і в сучасній філософії. Поява спеціальних законів, метою яких є подолання насильства чи протидія йому, є свідченням важливості феномена насильства в суспільному житті, але розуміння даного терміна в законодавстві, побутовій мові, культурі та філософії, на нашу думку, суттєво відрізняються. Важливими завданнями філософії права є узгодження правового та філософського розуміння проблем, інтерпретацій понять та на основі цих процедур розробка нових шляхів осмислення правової сфери соціального буття. А отже філософсько-правовий аналіз проблематики, пов'язаної з насильством, у законодавстві, правовій літературі та філософських концепціях може слугувати вирішенню цих завдань.

«Насильство» є одним з понять, визначення яких має передбачати щонайменше чотири рівні розуміння: конкретно-правовий, юридичний, загальнокультурний та філософський. І тому логічно послідовно проаналізувати представленість даного поняття в конкретних законах, у юридичній літературі, культурі та в філософських традиціях.